

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
"Управление образования" администрации городского округа города
Ак-Довурак
МБОУ СОШ №3 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО

Руководитель ШМО

Кара-Сал

Кара-Сал С.Г.

Протокол №1 от «25»
августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам.директора по УВР

Ч.Б.

Сарыглар Ч.Б.

Протокол № 4 от «25»
августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

М.Б.

Хомушук М.Б.

Приказ №193/1 от «26»
августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

«Родная (тувинская) литература»

для обучающихся 11 класса

на 2023-2024 учебный год

г. Ак-Довурак-2023

11 класс

Блок	Тема	Шак, хуусаа	Өөреникчилерниң ажыл-чорудулгазының кол хевирлериниң тайылбыры
Кириилде. «Кижиге – ниитилел – күрүне»	Тыва литератураның амгы үеде байдалы.	1	Амгы тыва литератураның сайзыралының онзагайларын тодардыры. Амгы тыва чогаалчыларның бот-намдарына хамаарышкан чугула медээлер болгаш бот-хуузунуң аяны-биле таныжылга. Тыва литератураның сайзыраарына литературлук каттыжышкыннарның салдарлыын тодардыры. Бодунуң өөредилгезиниң болгаш билип алышкынының сорулгаларын тургузуп алыры.
«Кижиге»	К-Э.К. Кудажы. Намдары, чогаалчы ажыл-чорудулгазы.	1	К-Э.К. Кудажының намдары, чогаалчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Амгы тыва литератураның сайзыраарына чогаалчының туружу. К-Э.К. Кудажының чогаалдары-биле таныжылга.
«Кижиге – ниитилел – күрүне»	К-Э.К. Кудажы. «Уйгу чок Улуг-Хем» (роман-эпопеядан эгелер). Романның адының идеялиги утказы. Буянын мөзү-бүдүш оруктарының дилээшкинери.	2	Ужур-утказына болгаш хевиринге даянып чогаалдың ниити сайгарылгазын кылыры. Роман-эпопеяда тыва күрүнениң салым-чолун, боттук барымдаалар болгаш кол маадырларның овор-хевиринге, чогаалда төөгү-революстуг угланышкынына даянып тодарадыры. Чогаалда эрге-дужаал болгаш чон аразында кадыг-дошкун шынныг амыдыралды, харылзааларны, кижиге чүдүүр чорукту чураанының онзагайын тодарадыры. Чогаалдың сөзүглели, композициязы болгаш овор-хевирлер-биле ажыл. Чылдың ангы-ангы үелеринде Улуг-Хемниң чурумалын илереткен символдук утка-биле ажылдаары. Критиктиг, мемуарлыг болгаш тайылбырлыг литературалардан медээни тып, шын шилип, эде кылып, ажыглаар сорулгалыг ажылды чорудары. Чогаалга хамаарыштыр бодунуң бодалын илередирде, план тургузуп билири; чидиг айтырыг көдүрген чогаалдыг угаап-боданышкын бижири. Бердинген темага херек медээни тып билири.
«Кижиге болгаш өг-бүле»	К-Э.К. Кудажы. «Долуманың хуулгаазыны». Чогаал теориязы: Комедия – шии чогаалының бир хевир.	2	Чогаалдың тема, идеязы. Комедияның сөзүглелин номчууру, овор-хевирлерни болгаш чогаалдың композициязын ажылдап кылганының онзагайын тодарадыры. «Бичии кижиниң овору» деп билиишкин дугайын угаап боданыры, комедияны орус чогаалдар-биле деңнеп сайгарары. Комедияның дылының уран-чечени, чугула идеялиги салдарын илередип тайылбырлаары. Комедия жанрның хевирлери: овор-хевирлер комедиязы, байдалдар комедиязы.
«Кижиге – ниитилел –	Е.Т. Танова. «Дошкун	1	Тываның улустуң чогаалчызы Е.Т. Танованың намдары, чогаалчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Чогаалчы

күрүне»	чылдарның чазы». Тоожуда репрессия темазы.		дугайында чугула медээлерни өөренири. Тыва литературада репрессия темазын ажытканы. Чогаалдың утказы биле хевирин чүүлдештир сайгарылгазы. Маадырның омур-хевириниңонзагайын илередири, авторнуң туружу. Репрессия чылдарын чурттап эрткен салгалдың коргунчуг салым-чолунуң дугайында угаап боданышкын.
	В.Б. Монгуш «Каткы бажы каткан эвес». Литература теориязы: Сатира, юмор жанрының дугайында.	1	В.Б. Монгуштуң намдары, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы, каттырынчыг болгаш дузаашкынның чогаалдары-билетаныжылга. «Каткы бажы каткан эвес» деп чогаалдың тема болгаш идеязын тодарадыр. Сөзүглел-биле ажыл, композицияның болгаш омур-хевирлериниң онзагайын тодарадыры. Улустуң аас чогаалының чогаалчы болу бээринге салдары. Ниитилел амыдыралыныңчетпестерин “чанагаштаары”, каткы өттүр карак чажын көргүзери – юмор жанрының чажыг сорулгазы.
«Кижиге – бойдус – бедик сайзырал»	С.В. Козлова «Чаражын аар», «Агы». «Агы» деп шүлүктө кижиге биле бойдустуң харылзаазы.	1	С.В. Козлованың намдары, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. «Чаражын аар» деп шүлүктүң идеялиг угланышкынын тодарадыры. Шүлүктөрниң умур-утказын болгаш хевир тургузуун сайгарары. Тыва чоннуң чаңчылдары болгаш ёзулалдарына авторнуң хамаарылгазы. С.В. Козлованың шүлүктөринде - тыва чоннуң делегей көрүүшкүнүнүн илереп келгенин тодарадыры.
«Кижиге – ниитилел – күрүне»	С.В. Козлова шүлүглел «Сыра».	1	Шүлүглелдин утказын болгаш хевир-тургузуунуң онзагайын сайгарары. Тема, идеязы. Чогаалдың сюжетинде, композициясында онзагайларны илередири. Кол маадырның омур-хевирин боттуг амыдыралдан алган бадыткал, Тывага билдингир чораан хамның ук-ызыгуурун тодарадыры. Чогаалда монолог, диалог, детальдарның салдарын илередири. Дылдың чурумалдыг аргаларын тодарадыры.
«Чогаалчы – ниитилел – күрүне».	Тываның орус дылдыг чогаалчылары (допчулал).	1	Тываның орус дылдыг чогаалчыларының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле допчу таныжылга. Амгы үениң орус дылдыг чогаалчылары: Г.И. Принцева, Э.Б. Цаллагова, В. Бузыкаев, Е. Антуфьев болгаш өскелерниң-даа чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын өөренири.
«Чогаалчы – бойдус – бедик сайзырал». Орус литература тыва дылда	С.А. Есенин «Сыгыт дегбээн торгу харны дүвүлендир».	1	Сөзүглелден чогаалчының бот-гускайлаң аянын тодарадыры: уян сырынналды, ажыг-биле миннири, төрөөн чери биле чогаалчының сагыш-сеткилиниң тудуш харылзаазы. Сергей Есенинниң чогаалдарының тыва дылче очулгазы-биле таныжылга. Библиотекаларда каталогтар болгаш Интернет курлавырлар- биле ажыл.
«Чогаалчы болгаш өг-бүле»	М.Б. Доржу. Чогаалчы дугайында сөс. Намдары, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. «Тыва аъттар».	1	Москваның М.А. Горький аттыг литература институтунуң баштайгы тыва доозукчузунуң намдары, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Чогаалчының чогаал бижиир онзагай тыва аянын илередири. Чогаалчының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының ниитилел, культура амыдыралы-биле харылзаазы. Шүлүктүң тема, идеязы. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тыва чоннуң патриотчу шимчээшкени. Чогаалдың хевир-тургузуг, утка талазы-биле сайгарылгазын чорудары.
«Чогаалчы – бойдус – бедик сайзырал»	М.Б. Доржу «Ава сүдү».	1	Чогаалдың аянын номчулгазы. Чогаалдың долу сайгарылгазын кылыры. Дылдың чурумалдыг аргаларының салдарын тодарадыры.
«Чогаалчы – бойдус – бедик сайзырал»	А.А. Даржай. Чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы. «Далайны мен караам-биле көрбээн мен».	1	Тываның улустуң чогаалчызы А.А. Даржайның хөй талалыг чогаадыкчы ажыл-ижи-биле таныжылга. Төрөөн тыва дылды сайзырадырынга, камгалаарынга, кириген улуг үлүг-хуузу. Төрөөн чер, тыва чон, төрөөн дыл дугайында чогаалдары-биле таныжылга. Мөзү-шынар, арын-нүүр, ынакшыл болгаш найырал темаларында бижээн чогаалдарының бижиттингениниң онзагайы, чогаалчының тускай аяны. Чогаалчының чогаадыкчы салым-чаяанының эртемнер болгаш янзы-бүрү культуралар аразында харылзааларга: чогаал – төөгү,

			чогаал – философия, чогаал – уран чүүлдүн хевири, чогаал – делегейниң уран-чечен культуразы илереп турарын тодарадыры.
«Чогаалчы – ниитилел – күрүне»	«Дазыл»	1	Мөзү-шынар темазын «Дазыл» деп шүлүктээн прозада илереп кээриниң онзагайын тодарадыры. Чогаалдың хевир, тургузуг, утка талазы-биле сайгарылгазын кылыры. Күженишкинниң монолог хевиринде Дазылдың чагыы – чогаалдың үндезин сайгарылгазы болуп турарын ылавылаары. Композицияның онзагайын, бойдус болуушкуннарының чурумалын кижиниң сеткил хайныышкынның байдалын тодарадыр арга бооп турарынтодарадып билири. Чогаал маадырының угаап боданыышкынының онзагай талаларын, ооң туружун авторнуң туружу-биле деңнеп сайгарары. Дазылдың овуру болгаш авторнуң көрүжү. Чогаалга хамаарыштыр бодалын илередирде, план тургузуп ажылдаары; чидиг айтырыг көдүргөн чогаадыг угаап-боданыышкын бижири. Бердинген темалыг чогаадыгга херек медээни тып билири.
«Чогаалчы – бойдус – бедик сайзырал»	«Хемнер бирде...»	1	Шүлүктүн идея-тематиктиг угланыышкынын болгаш философчу бодалдың эгезин илередири. Чогаалдың хевир, тургузуг, утка талазы-биле сайгарылгазын кылыры. Чогаалга хамаарыштыр бодалын илередирде, план тургузуп ажылдаары; чидиг айтырыг көдүргөн чогаадыг угаап-боданыышкын бижири. Темагадүүштүр херек медээни тып билири.
«Кижиге болгаш өг-бүлөгө»	«Игил ызы»	1	Чогаалчының ажыл-чорудулгазының тыва аян-хөөннүү, бот-гускайлаң көрүжүн илередири. Сөзүглелди номчууру, идеяболгаш темалыг угланыышкынын, философчу бодалдың илерээшкенин тодарадыры. Шүлүглелдин сайгарылгазын кылыры: композициязының онзагайы, сюжеди, дылының чурумалдыг аргаларының ажыглалы, бижиттинген аяны: катаптаашкыннар, монологтар, диалогтар. Чогаалда улустун аас чогаалының үндезиннерин тодарадыры. Шүлүглелде эртемнерболгаш уран чүүлдүн хевирлериниң аразында харылзаалар: литература болгаш уран чүүлдүн хевири. Игилдиналгаларының онзагайларын илередири.
«Кижиге – ниитилел – күрүне»	«Мээң Тывам»	1	Чогаалдың тема, идеязын болгаш кол омур-хевирлерин тодарадыры. Кижиге биле бойдустун аразында харылзааны чураанының онзагайы. Бойдустун болуушкунунга даянып, чогаалдың идеязын, кижиниң иштики делегейиниң сеткил хайныышкынынның байдалын илередир арга дээрзинкөргүскени. Чогаалдың дылының чурумалдыг аргалары-билеажыл. Шээжи-биле аянынг номчулга. Кыйгырыг, айтырыг домактарының идеялиг утказы. Медээни шын тып, аайлап, ажыглаар сорулгалыг критиктиг, мемуарлыг, тайылбырлыг номнар-биле ажыл. Чогаалга хамаарыштыр бодалын илередирде, план тургузуп ажылдаары; чидиг айтырыг көдүргөн чогаадыг угаап-боданыышкын бижири. Темага дүүштүр херек медээни тып билири. Бердинген темага херек медээни тып билири.

	Ш.Д. Куулар «Баглааш» романдан эгелер. Литература теориязы: чурумалдыг символ.	2	Ш.Д. Кууларның чогаадыкчы намдары-биле таныжылга. Чогаалдың адының идеялиг утказын тодарадыры. Баглаашты мерген угаанныг өгбениң овор-хевири кылдыр, мөңгө үениң символу кылдыр көргүскенин тодарадыры. Чогаалдың утказын тыва чоннуң ызу-чаңчылдары, политиктиг амыдыралы болгаш ниитилелде барымдааларга холбаштырып тайылбырлаары. Эзимниң, Хадыңның, Черниң, Кижиниң, Үениң овор-хевирлери-биле ажыл. Чоннар аразында найырал темазын ажытканы, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тыва чоннуң интернационалчы шимчээшкини болгаш патриотчу сеткил-сагыжын көргүскениниң онзагайы. Чогаалдың утказының ханы болгаш алыс шынның ужур-утказы.. Символдарның тема болгаш идеяны тодарадырынга салдары.
	И. Кузнецов «Эки турачы тыва кыстар»	1	И. Кузнецовтуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Фронтвик чогаалчының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазында дайын темазының ужур-утказын тодарадыры. Ровно дээш тулчуушкунга тыва эки-турачыларның маадырлыг чоруун, тодаргай төөгүлүг болгаш бүгү ниитилел чергелиг чидинг айтырыгны чогаалда көргүскени. Тургускан план ызугаар чогаалдың утказын аас-биле дамчыдары база сайгарылгалыг бижимел ажылдарны кылыры.
«Кизи – бойдус – бедик сайзырал»	А. Үержаа «Ынак-тыр мен».	1	А.Үержааның чогаадыкчы намдарын өөренири. Амгы тыва литературада чогаалчының туружун тодарадыры. Чогаалчының шүлүктөринде дылының чончузу, катап-таттынмас овор- хевирлер. Шүлүктөрниң философчу ужур-утказын тодарадыры: үе маңының дүргениниң дугайында, кижилерниң салым-чолу, мөзү болгаш этиктиг чөрүлдээлер дугайында бодалдар, чидиг айтырыглар. Шүлүктүң аяныг номчулгазы. Чогаалдың сайгарылгазын кылыры.
	«Хараган», «Хээлер».	2	Чогаалчының шүлүк чогаалында хамааты лириканың онзагайы. Философчу чидиг айтырыгларга харыы бээри, бойдус болуушкуннарының овор-хевирлериниң чогаалдың идеязын тодарадыр арга бооп турары. «Хээлер» деп шүлүктүң адының утказы, уран-чечен детальдар. Лириктиг кирилде, адалгалар болгаш дылдың уран-чечен аргаларының ужур-утказын тодарадыры. А.Үержааның чогаадыкчы ажылының дугайында литература-сайгарылгалыг статьялар-биле ажыл.
«Кизи болгаш өг-бүле»	И.Б. Иргиттиң лириказы. «Ынакшылдың сүлдези», «Сылдызым сен».	2	И. Б. Иргиттин намдары, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Шүлүкчү, прозачы, очулдурукчу. Чогаадыкчы делегейиниң хөй янзылыы. Ынакшыл темазын чырытканының онзагайы. Шүлүктөрниң сайгарылгазы.
«Кизи – ниитилел – күрүне»	А.С. Бегзин-оол «Ачам биле Алаш хемим», «Ачамның чагыы», «Философ».	1	А.С. Бегзин-оолдуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Чогаалчының бижиир тускай аяны. Шүлүктөриниң онзагайы, дылының чончузу, овор-хевирлерниң хөй янзылыы Шүлүк болгаш шүлүкчү, үе болгаш мөңгө үе билиишкиндугайында философчу бодалдары. Ынакшыл, биче төрөөн чер- чурт темазынга бижээн шүлүктөрүн өске тыва шүлүкчүлөрниң чогаалдары-биле деннээри. Авторнуң лирикасында чөрүшкөк угаап-бодаашкынны: <i>угаанның хүлээп алышкынын, чүректиң кыйгызын</i> илереткениниң онзагайын тайылбырлаары. Шүлүктөрдө ада кижиниң овор-хевирин философчу угаап-бодаашкынның дамчытканын сайгарары.
«Кизи»	Тываның херээжен чогаалчылары.	2	Тываның херээжен чогаалчыларының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныжылга. Биче төрөөн чуртунуң культуразының сайзыралыга херээжен чогаалчыларның кириген үлүг-хуузу. З.А. Намзырай, З.С. Байсалова, А.Х-О. Ховалыг, Э.Б. Цаллагова, Л.Х. Иргит, М.А. Кужугет болгаш өскелерниң-даа чогаадыкчы ажылы. М.А. Хадаханэниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы, критиктиг статьяларлыг

			номнар-биле таныжылга. Библиотекаларның каталогтары, библиографтыг айтыкчылар, Интернет-четкилеринде курлавырлар-биле ажыл.
«Кижиг болгаш өг-бүле». Россия чоннарының литературазы тыва дылда	А. Арбачакова «Кырган-авам сактыышкынында», «Мээң черлерим».	2	А. Арбачакованың чогаадыкчы ажылы-биле таныжылга. Чогаалчының шүлүктеринде национал бот-тускайлаң аянын илереп кээрин тодарадыры. Төрээн черинге ынакшыл темазын чурааны. Шүлүктериниң композициязының онзагайын илередири. Чогаалдың аянын номчулганы, авторнуң бижиир тускай аянын тодарадыры.
«Кижиг»	Амгы үениң шүлүкчүлери.	2	Р. Лудуп, М. Ооржактың чогаадыкчы ажыл-чорудулганы-биле таныжылга. Р. Лудуптуң шүлүк чогаалында чидиг метафоралыг омур- хевирлер болгаш деңнелгелери-биле ажыл. Сагыш-сеткил, чер- чурт болгаш чоннуң салым-чолун көргүзүп чураан чогаалдарының онзагай талаларын тодарадыры. Амгы тыва чогаалдың сайзыралыга чогаалчы, башкы, шинчилекчи М. Ооржактың кирип чоруур үлүг-хуузу тодарадыры. Чогаалчының очулга ажылы-биле таныжылга. Номчаан чогаалдарыга хамаарыштыр угаап-бодаашкын, амыдыралда үнелиг чүүлдерге хамаарыштыр бодунуң бодалдарын илередири билири.
Нииитизи-биле:		34 ш	